

KULTUROWE PRAKTYKI OSWAJANIA PRZESTRZENI OBCEJ PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ: OBWÓD KALININGRADZKI, KARELIA, SACHALIN

Dr Aleksander Sołogubow z Państwowego Uniwersytetu im. Immanuela Kanta w Kaliningradzie wygłosił 6 listopada 2009 r. w Instytucie Zachodnim wykład: „Kulturowe praktyki osławiania przestrzeni obcej po II wojnie światowej: Obwód Kaliningradzki, Karelia, Sachalin”. Z wykształcenia fizyk, filozof oraz historyk podjął ponad 10 lat temu badania terenowe dotyczące praktyk kulturowego przysławiania przestrzeni obcej w XX w. Dotyczyły one społeczności, których losy w wyniku biegu historii zderżyły się ze skrajnie inną niż dotychczasowa rzeczywistością.

Badania swoje oparł na obserwacji bezpośredniej. Spędził wiele lat wśród mieszkańców Karelii, Sachalinu, przesiedleńców z Wołynia mieszkających pod Wrocławiem i – z racji swojego pochodzenia – obywateli ZSRR osiedlonych po II wojnie światowej w Obwodzie Kaliningradzkim (zamieszkałym wcześniej głównie przez Niemców). W swojej pracy badawczej oparł się na własnych doświadczeniach, dokumentach i prasie lokalnej.

W interesującym wystąpieniu dokonał rekonstrukcji zdarzeń związanych z zaznajamianiem się z obcym (nowe państwo, nowa władza, nowe realia, nowe miejsce zamieszkania, nowe otoczenie społeczne i polityczne) na wspomnianych terenach, a zarazem występującym w każdym przypadku zanikaniem zastanej na miejscu szeroko pojętej infrastruktury (osiedli, pojedynczych domostw, linii kolejowych, systemów melioracyjnych itp.). W bardzo ciekawy sposób podzielił się ze słuchaczami wrażeniami i refleksjami na temat swoich badań, podkreślając przy tym chęć ich kontynuowania na pograniczu niemiecko-francuskim. Podsumowaniem wystąpienia była prezentacja multimedialna z unikatowymi zdjęciami dokumentującymi pracę autora.

Radosław Grodzki

TRZY UNIWERSYTETY, TRZY MIASTA, TRZY REGIONY

Problemy tożsamości są interesującym przedmiotem badań. Kwestie te bowiem odgrywają niebagatelną rolę w życiu jednostek i społeczeństw. Dotykają zarówno przeszłości, terażniejszości, jak i przyszłości. Poczucie przynależności do określonego miejsca, środowiska, stosunek do historii w dużym stopniu definiują poszczególnych ludzi oraz całe grupy społeczne.

Tematyka szeroko rozumianej tożsamości stała się tematem ogólnopolskiej konferencji naukowej „Trzy uniwersytety, trzy miasta, trzy regiony”, zorganizowanej przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w dniach 19-20 listopada 2009 r. w Poznaniu. Została ona wpisana w cykl imprez związanych z obchodami 90. rocznicy utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu. Pomysłodawcą przedsięwzięcia był prof. dr hab. Waldemar Łazuga, kierownik Zakładu Myśli i Kultury Politycznej Instytutu Historii UAM. Konferencja doszła do skutku dzięki życzliwości i wsparciu wielu osób oraz instytucji. Trzeba tu przede wszystkim wymienić Jego Magnificencję rektora UAM prof. dr hab. Bronisława Marciniaka, dyrektora Instytutu Historii prof. dr hab. Kazimierza Iłskiego, a także dziekana Wydziału Historycznego Panią prof. dr hab. Hannę Koćkę-Krenz.

Współorganizatorami i jednocześnie patronami konferencji były Urząd Miasta Poznania oraz Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Ponadto współpatronat nad przedsięwzięciem objęli: rektorzy Uniwersytetu Szczecińskiego i Wrocławskiego, prezydenci Wrocławia i Szczecina, a także marszałkowie Województw Dolnośląskiego i Zachodniopomorskiego.

Mnogość patronów konferencji nie była przypadkowa i wiązała się ściśle z jej tematyką oraz polem zainteresowania. Celem organizatorów była bowiem próba możliwie szerokiego, wieloaspektowego porównania trzech uniwersytetów, trzech miast i trzech regionów, lokujących się na tzw. zachodniej ścianie Polski, a więc Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, dalej miast: Poznań, Wrocław i Szczecin oraz regionów: Wielkopolski, Dolnego Śląska i Pomorza Zachodniego. Intencją organizatorów była próba odpowiedzi na pytanie czy coś z tego położenia i sąsiedztwa wynika? Czy można odnaleźć, zestawić jakieś podobieństwa, które pomogłyby w zdefiniowaniu zachodniej Polski jako odrębnej jakości i uzasadniałyby posługiwanie się takim terminem? Ważnym punktem odniesienia był tu naturalnie stosunek do niemieckiej przeszłości tych obszarów, zwłaszcza z perspektywy Pomorza Zachodniego i Dolnego Śląska. W mniejszym stopniu Wielkopolski, choć i tu wątek ten odgrywa ogromną rolę.

Obrady trwały dwa dni. Pierwszemu dniu nadano bardziej oficjalny i uroczysty charakter. Konferencja rozpoczęła się o 9.00 w Auli Lubrańskiego *Collegium Minus* od wystąpień rektorów. Jako pierwszy głos zabrał prof. B. Marciniak, który czyniąc zadość obowiązkowi gospodarza powitał uczestników i dokonał otwarcia konferencji. W imieniu rektora Uniwersytetu Wrocławskiego przemawiał prorektor prof. dr hab. Adam Jeziński. Rektora Uniwersytetu Szczecińskiego zastępował z kolei prorektor, prof. dr hab. Edward Włodarczyk. Jako przedstawiciel władz UAM wystąpił prorektor prof. dr hab. Jacek Guliński. Referaty dotyczyły zarówno teraźniejszości trzech uniwersytetów, jak i ich planów rozwojowych. A. Jeziński zaakcentował przy tym rolę współpracy i „zdrowej rywalizacji” jako bodźców dla rozwoju zachodnich ośrodków akademickich.

W dalszej kolejności miały miejsce trzy wystąpienia dotyczące przeszłości ośrodków akademickich. Prof. dr hab. Wojciech Wrzesiński dotknął „lwowskiego” aspektu historii Uniwersytetu Wrocławskiego. Wskazywał też na piętno „kresowości” obydwu uczelni w dwudziestolecium międzywojennym, tj. Uniwersytetu Jana Kazimierza i Śląskiego Uniwersytetu im. Fryderyka Wilhelma. Przejawiało się ono choćby w silnym nacjonalizmie, jaki panował w gmachach lwowskiej i wrocławskiej uczelni. Na węzłowe momenty z dziejów Uniwersytetu w Poznaniu wskazał prof. dr hab. Tomasz Schramm. W wystąpieniu intrygująco zatytułowanym *Szacowny młody uniwersytet* podniósł niezwykłą otwartość, jaką cechowała się powołana w 1919 r. w stolicy Wielkopolski Wszechnica Piastowska. Twórcy uniwersytetu postawili wyraźnie na młodość i w efekcie dysponował on najmniej zaawansowaną wiekowo kadrą w ówczesnej Polsce. Referat nieobecnego z przyczyn zdrowotnych prof. dr hab. Włodzimierza Stępińskiego, reprezentującego szczecińską uczelnię, odczytał w zastępstwie mgr Paweł Migdalski. W wystąpieniu poruszono rolę uniwersytetu jako nośnika polskości na Pomorzu Zachodnim. Wskazano także jednak i na istotne znaczenie badań niemcoznawczych oraz zmieniający się stosunek do dziedzictwa przeszłości

Dalsza część konferencji odnosiła się do kwestii „miejskiej”. Została zainicjowana wystąpieniem prezydenta miasta Poznania Ryszarda Grobelnego, który wskazał przede wszystkim na dynamiczny rozwój, jaki dokonuje się obecnie w grodzie Przemysła. Poznań – zdaniem R. Grobelnego – jest miastem, gdzie stworzono idealne warunki do rozwoju przedsiębiorczości. Dlatego właściwie nie został dotknięty przez powszechny w kraju problem bezrobocia. Prezydent Szczecina był reprezentowany przez Tomasza Banacha. Przyznał on, że choć i w Szczecinie wiele się zmienia, to miasto wciąż

potrzebuje inwestycji z zewnątrz. Maciej Litwin, występujący w imieniu prezydenta Wrocławia Rafała Dutkiewicza, mówił o wrocławskiej strategii sukcesu, nazwanej strategią czterech „T” (tolerancja, talent, technologia, tożsamość). Po części zarezerwowanej dla przedstawicieli władz miejskich głos zabrali historycy. W czterech referatach wygłoszonych przez prof. dr hab. Teresę Kulak *Wrocław – polskie miasto o niemieckiej przeszłości*, prof. dr hab. Annę Wolff-Powęską *Miasto w poszukiwaniu nowej kultury pamięci. Poznań na tle Wrocławia i Szczecina*, prof. dr hab. Waldemara Łazugę *Poznań – wizje i przełomy* oraz prof. dr hab. Edwarda Włodarczyka *Szczecin – od miasta przemysłowo-portowego do miasta studenckiego* obecna była przede wszystkim problematyka związana z procesami budowy tożsamości, zmagania się z własną i obcą przeszłością oraz umiejętnością jej zagospodarowania. Reprezentujący Uniwersytet Szczeciński prof. E. Włodarczyk zwrócił uwagę, że zwłaszcza stolica Pomorza Zachodniego stoi w przełomowym okresie swych dziejów. Wobec wyczerpywania się formuły miasta portowego, wielką szansą na rozwój jest idea Szczecina jako miasta akademickiego, co niekoniecznie dociera do świadomości obecnych gospodarzy miasta.

Część popołudniową poświęcono kwestiom regionalnym. Jako pierwsza wystąpiła wice-marszałek województwa wielkopolskiego Krystyna Poślednia, która omówiła główne kierunki rozwoju województwa i zadania, jakie stoją przed jego władzami. Następną naukową część przybrała charakter interdyscyplinarny, gdyż o trzech regionach mówili historyk, socjolog i geograf. Takim układem dał niezwykle ciekawą perspektywę spojrzenia na specyficzne problemy trzech regionów. Kolejno referaty swe wygłosili: prof. Renata Suchocka (UAM), prof. Jörg Hackmann (Uniwersytet Szczeciński) oraz prof. Stanisław Ciok (Uniwersytet Wrocławski). Ta regionalna część i dyskusja, jaka po niej nastąpiła zakończyły pierwszy dzień konferencji.

W drugim dniu konferencji uczestnicy podzielili się na dwie sekcje. Pierwsza obradowała w Auli im. Lubrańskiego, pod hasłem: „Uniwersytety, Miasta, Regiony. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość”. Druga sekcja prowadziła obrady w budynku Instytutu Historii UAM pod ogólnym hasłem: „Wokół problemów tożsamości”. W każdej z sekcji głos zabrało kilkunastu prelegentów.

Posiedzenie w Auli Lubrańskiego rozpoczęło się od wystąpienia małżeństwa wrocławskich historyków dr. Joanny Nowosielskiej-Sobela i Grzegorza Sobela. Przedstawili oni poczet obywateli honorowych miasta Wrocławia, łącznie z osobami, które tego zaszczytu dostąpiły jeszcze przed 1945 r. Następnie głos zabrał mgr Błażej Bubiniowicz (UAM), wprowadzając słuchaczy w tematykę powojennych dziejów Uniwersytetu w Poznaniu. W dalszej kolejności kwestie związane z nadawaniem doktoratów *honoris causa* przez poznańską uczelnię w dwudziestolecie międzywojennym przybliżyła mgr Anna Piesiak-Robak z Zakładu Myśli i Kultury Politycznej UAM. Wskazywała między innymi na polityczne inspiracje przyznawanych godności, zwłaszcza wobec proeuropejskich sympatii panujących nad Wartą w latach 1919-1939. Z kolei mgr Dominik Gómy reprezentujący ten sam zakład przedstawił poczet obywateli honorowych miasta Poznania. Następnie głos zabrał dr Dariusz Grała reprezentujący Instytut Wschodni UAM. Jego referat poruszył istotne w nowoczesnej gospodarce miejskiej problemy ze styku ekonomii i marketingu, zwracając uwagę, że z Poznania nie wywodzi się żaden markowy produkt rozpoznawalny w świecie i wiązany czy kojarzony z tym miastem. Po przerwie sesja wznowiona została referatem dr Aliny Adamczyk (UAM), która naświetliła zagadnienie wykształcenia i przygotowania zawodowego dla modernizacji przemysłu w Poznaniu w epoce Edwarda Gierka. Następnym referentem mgr Piotr Chrobak (Uniwersytet Szczeciński) ukazał problematykę funkcjonowania szczecińskiego świata kupieckiego w pierwszych trudnych powojennych latach, gdy miasto było dopiero zagospodarowywane przez władze polskie.

W tematyce pomorskiej poruszała się także reprezentująca Muzeum Narodowe w Szczecinie dr Małgorzata Machalek. Zaprezentowane wystąpienie dotyczyło polityki rolnej państwa po 1945 r. i po 1989 r. Referat mgr Agnieszki Lewandowskiej, doktorantki Zakładu Myśli i Kultury Politycznej UAM dotyczył odrodzenia się pluralizmu partyjnego w Poznaniu i Wielkopolsce po 1989 r. Młoda badaczka zwróciła uwagę na stopniowe przesuwanie się sceny politycznej Poznania na prawo, jako cechę charakterystyczną dla tutejszego życia politycznego.

Po kolejnej przerwie wystąpił dr Eryk Krasucki (Uniwersytet Szczeciński), który ukazał rolę przełomowych dla historii Szczecina wydarzeń grudniowo-styczeniowych 1970/1971 roku. Dziś już trochę zapomniane, ale przecież niezwykle ważne i swego czasu bardzo głośne wydarzenia w Lubiniu przypomniła w swym wystąpieniu dr Barbara Techmańska (Uniwersytet Wrocławski). Interesującą tematykę dotyczącą pionierskich czasów Pomorza Zachodniego z punktu widzenia tworzącej się Milicji Obywatelskiej zaprezentował dr Przemysław Słowiński z Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Gorzowie Wielkopolskim. Prace sekcji pierwszej zamknęła swym wystąpieniem mgr Katarzyna Rembacka ze szczecińskiego Instytutu Pamięci Narodowej. Dotyczyło ono pomorskiego okresu życia i działalności Leonarda Borkowicza, działacza partyjnego, oficera Armii Czerwonej i Ludowego Wojska Polskiego, a także pierwszego wojewody szczecińskiego.

Posiedzenie sekcji obradującej w Instytucie Historii UAM rozpoczął mgr Marcin Skobrtal z UAM. Referenta interesowały mało znane szerszej publiczności kwestie koegzystencji mniejszości narodowych w powojennym Wałbrzychu. Wystąpienie mgr Pawła Migdalskiego (Uniwersytet Szczeciński) ponownie przeniosło audytorium na północ kraju. Badacz pokazał, w jaki sposób polska władza opanowywała i oswajała przestrzeń poniemieckiego Szczecina za pomocą zmian w nazwach ulic w celu wyeksponowania słowiańskiej genezy grodu nad dolną Odrą. Mgr Karol Kujawa (Zakład Myśli i Kultury Politycznej UAM) zajął się natomiast zagadnieniem dziejów i roli wielkopolskich Bambrów. Socjolog z Uniwersytetu Jagiellońskiego dr Paweł Kubicki analizował kwestie tożsamości dzisiejszych wrocławian. Stwierdził on, że katastrofalna materialnie dla miasta powódź z 1997 r. paradoksalnie miała także pewien pozytywny aspekt. Wzmocniła bowiem poczucie regionalnej miejskiej tożsamości. Ważną sprawą było także odrestaurowanie Starego Rynku i uczynienie z niego miejsca spotkań wrocławian. Powstała wówczas publiczna przestrzeń, której wcześniej brakowało. Dwoje badaczy z Uniwersytetu Szczecińskiego: dr Ryszard Czyszkiewicz oraz Włodzimierz Durka zaprezentowało swoje badania dotyczące preferencji wyborczych poznaniaków, wrocławian i szczecinian począwszy od 1991 r. Wskazywali na wysoką frekwencję, jaka zazwyczaj towarzyszy wyborom w Poznaniu. Inną cechą charakteryzującą poznaniaków jako wyborców, inaczej niż np. mieszkańców Szczecina, jest tendencja do oddawania głosów na partie liberalne, nieetatystyczne. Po krótkiej przerwie następną część obrad rozpoczął mgr Patryk Borkowiak z UAM. Przedmiotem jego wystąpienia były zmiany w nazewnictwie ulic i placów Poznania, co doskonale korespondowało z wcześniejszym referatem mgr. Pawła Migdalskiego. W dalszej części obrad dr Anna Urban z Zakładu Niemieckiego Językoznawstwa Stosowanego Instytutu Lingwistyki Stosowanej UAM analizowała związki występujące pomiędzy niemieczną a poznańską gwarą, wskazując na ich pozorny często charakter, gdyż – jak się okazuje – niektóre rzekome zapożyczenia z języka niemieckiego w rzeczywistości nie mają żadnego odpowiednika w tym języku. Jako następną referentką głos zabrała mgr Sandra Uzule-Fons, kolejna doktorantka reprezentująca Zakład Myśli i Kultury Politycznej UAM. Mówiła o obecności obcokrajowców, zarówno studentów jak i naukowców, w życiu akademickim Poznania.

Po przerwie rozpoczęła się trzecia i ostatnia część obrad sekcji. Jako pierwszy wystąpił mgr Wojciech Nowacki (UAM) przedstawiając noszące znamiona polityki historycznej stanowisko

historiografii PRL-u wobec przemian zachodzących w XV wiecznym Śląsku. Jako kolejny referent głos zabral dr Radosław Ptaszyński (Uniwersytet Szczeciński, IPN Szczecin). Dokonał on porównania struktury społecznej Dolnego Śląska i Pomorza Zachodniego na podstawie danych uzyskanych podczas Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 1950 r. Obrady drugiej sesji zamknął mgr Piotr Napierała z Zakładu Myśli i Kultury Politycznej UAM, który scharakteryzował rządy patrycjatu w przedrozbiorowym Poznaniu na tle innych miast europejskich.

Po dyskusji podsumowującej dwudniowe obrady nastąpiło w godzinach popołudniowych uroczyste zamknięcie konferencji. Wygłoszone referaty zostaną opublikowane.

Sebastian Paczos, Damian Szymczak

DWA DWUDZIESTOLECIA SPOŁECZEŃSTWO, PAŃSTWO, GEOPOLITYKA

Zakład Najnowszej Historii Politycznej Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, kierowany przez prof. dr. hab. Witolda Mazurczaka, zorganizował w dniach 26 i 27 listopada 2009 r. ogólnopolską konferencję naukową: „Dwa Dwudziestolecia. Społeczeństwo, państwo, geopolityka”. Patronat nad nią objął rektor UAM prof. dr. hab. Bronisław Marciniak. W obradach wzięło udział ponad pięćdziesięciu przedstawicieli nauk politologicznych i historycznych z wielu ośrodków naukowych w kraju, m.in.: Poznania, Warszawy, Wrocławia, Białegostoku, Rzeszowa, Zielonej Góry, Łodzi, Torunia i Bydgoszczy. Celem obrad było dokonanie porównawczej analizy wybranych elementów rzeczywistości politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej dwóch ważnych okresów w historii Polski XX w., wyznaczonych datami 1918-1939 i 1989-2009. Inspiracją dla podjęcia tego problemu były obchody związane z dwudziestą rocznicą wydarzeń 1989 r. i siedemdziesiątą rocznicą września 1939 r. Organizatorzy konferencji przyjęli dwa podstawowe założenia, które miały odróżnić ją od wielu innych spotkań naukowych odbywających się z tej okazji w ostatnim czasie. Po pierwsze – interdyscyplinarny charakter obrad, po drugie – ścisła koncentracja na porównawczym wymiarze prezentowanych rozważań. Założenia te zaowocowały różnicowaniem tematyki wystąpień oraz różnorodnością zastosowanych podejść metodologicznych, charakterystycznych dla badań z zakresu politologii i historii najnowszej.

W pierwszym dniu konferencji obrady miały charakter plenarny i koncentrowały się wokół wystąpień zaproszonych gości, które przedstawione zostały w formie dwugłosu, umożliwiającego analizę położenia geopolitycznego oraz kształtu państwowości II i III Rzeczypospolitej. Pierwszego problemu dotyczyły wystąpienia profesorów: Przemysława Hausera i Witolda Mazurczaka, drugiego: Krzysztofa Kawalca i Jacka Sobczaka.

Kolejne wystąpienia w sesji plenarnej nawiązywały do wielu kwestii istotnych dla obu okresów w dziejach Polski, m.in.: bezpieczeństwa narodowego, udziału w organizacjach międzynarodowych, stosunków z sąsiadami oraz wybranych problemów dotyczących mediów i życia religijnego. Zarówno pierwsza, jak i druga część pierwszego dnia obrad spotkały się z żywą reakcją uczestników konferencji i licznych gości. Spierano się o sam sens porównywania zjawisk tak oddalonych w czasie i przebiegających w odmiennych uwarunkowaniach, sugerowano potrzebę wyraźniejszych odniesień do okresu PRL, podnoszono konieczność odejścia od utartych stereotypów w ocenie obu epok.